

Turks

L. Verbeek & L. van der Zijden-Holstvoogd

1. Taalbeschrijving

Turks is een van de Turkse talen uit de Altaïsche taalfamilie. Het is de officiële taal in Turkije en wordt wereldwijd door zo'n 70 miljoen mensen gesproken. In Turkije worden verschillende dialecten gesproken. Het standaard Turks is feitelijk een standaardisatie van het Istanbul-dialect. Het Koerdisch is geen dialect van het Turks maar een aparte taal. Verder zijn er regionale accentverschillen die te vergelijken zijn met de verschillen tussen Nederlands en Vlaams.

Tabel 1

Consonantsysteem van het Turks volgens Kopkalli-Yavuz (2010).

	Coronaal					Dorsaal				
	Bilabiaal	Labiodentiaal	Dentaal	Alveolair	Postalveolair	Palataal	Velair	Uvulair	Faryngaal	Glottaal
plosieven	p	b		t	d	(c) (ʈ)	k	g		
nasalen		m		n		(ɲ)	(ŋ)			
tap flap				r						
fricatieven		f	v ²	s	z	ʃ	ʒ	x	ʁ ³	h
affricaat						tʃ	dʒ			
liquida				l	(ɫ ⁴)					
half klinkers							j			

Zwart: consonanten komen ook in Nederlands voor, Groen: alleen Turks. Consonanten tussen haakjes zijn allofonen.

¹/n/ wordt gerealiseerd als /ŋ/ als het gevolgd wordt door een veldaire klank.

²In het overzicht van Kopkalli-Yavuz (2010) komt deze fricatief niet voor.

³Niet iedereen neemt dit als foneem op. Correspondeert met grafeem ğ. Meestal gerealiseerd als verlenging van de voorafgaande klinker, soms als zachte g of huig-r.

⁴/ɫ/ is in beide talen allofoon van /l/: in NL regiogebonden (bv. Amsterdam), in Turks in combinatie met achterklinkers.

⁵In sommige gevallen wordt de /v/ in het Turks gerealiseerd als een /ʋ/, zie discussie in Kopkalli-Yavuz (2010).

Syllabestructuur

De meeste syllaben zijn open. Als een woord op een consonant eindigt en een suffix krijgt die met een klinker begint, dan vindt resyllabificatie plaats: *aç im* → *a çim*

In het Turks zijn geen consonantclusters syllabe-initialiaal of woordinitialiaal. Een cluster wordt 'opgebroken' door een klinker tussen de consonanten te zetten (bijv. *grup* → *gurup*) of door een klinker voor het woord te zetten (bijv. *skelet* → *iskelet*). Het gaat hier om woorden die van origine niet Turks zijn.

Clusters aan het eind van een syllabe of woord komen wel voor, maar niet vaak. Ze bestaan maximaal uit twee consonanten.

Klemtoon

Gewoonlijk op laatste lettergreep.

Uitzonderingen: plaatsnamen (Ankara), bijwoorden, tussenwerpsels

Door het klemtoonpatroon, de complexe morfologie en klinkerharmonie en is er bij jonge kinderen veel aandacht voor laatste lettergrepen. Weglaten van laatste lettergrepen verwacht je dus niet, en werd ook niet gevonden in eigen onderzoek.

2. Verwervingsvolgorde consonanten

Tabel 2

Verwervingsleeftijden Turkse consonanten in vergelijking met het Nederlands (Topbaş, 2006, 2007; Topbaş & Yavaş, 2006; Topbaş & Konrot, 1998).

Leeftijd	Turks begin	Turks eind	NL begin	NL eind
1;6 – 1;11	b d k t m	p t k m n j	p t k m n j	p k
2 – 2;5	p t g n tʃ dʒ j l	c tʃ u	b s x h f u	t m n s x
2;6 – 2;11	s ʃ	s ʃ l	l r	
3 – 3;5	f v z ʒ h	f ʒ z h	d	
3;6 – 4	r	r		
>4		ɣ clusters	ʃ ʒ	f l r

Verworven betekent: 90% van de kinderen produceert het foneem in ten minste 68% van de gevallen correct.

Opvallend ten opzichte van het NL: vroege verwerving stemhebbende plofklanken /b/ en /d/ en affricaten /tʃ/ en /dʒ/.

3. Veelvoorkomende fonologische processen bij eentalige Turkse kinderen

Rond het 2^e jaar zijn substituties het meest frequent, als er een sprong wordt gemaakt in de lexicale ontwikkeling. De meeste substituties zijn voor het 3^e jaar verdwenen, maar substituties voor /r/, gliding en clusterreductie kunnen nog tot het 4^e jaar aanhouden. Met 3;6 jaar zouden in principe vrijwel alle fonemen verworven moeten zijn in syllabe-initiale en -finale positie. N.B. kinderen die in een meertalige omgeving opgroeien krijgen minder input van de moedertaal dan eentalige kinderen. De ontwikkeling in de eigen taal kan dus trager verlopen vergeleken met eentalige Turkse kinderen.

In het onderstaande overzicht staan veelvoorkomende fonologische processen in de Turkse spraakontwikkeling, zoals gerapporteerd door Topbaş (2006, 2007). De processen bovenaan de lijst zijn als laatste verdwenen, de processen onderaan de lijst als eerste. De voorbeelden die er achter staan, komen uit eigen onderzoek onder zich normaal ontwikkelende Turkse peuters in Nederland.

Clusterreductie	bisiklet→bisikilet
Lateralisatie	fare→fale, araba→aʔaba, daktɔr→daktɔl, karpuz→kalpuz
Gliding	fil→fij, telefɔn→teʃefɔn, fare→faje, limɔn→jimɔn
Stopping	salindʒak→talindʒak, fare→pare, dʒep→dep, a:tʃ→a:t
Syllabereductie	bisiklet→bitet, araba→aba, ajakabw →ajabw/akabw, telefɔn→tefɔn
Consonantdeletie	bisiklet→bisilet, ecmec→emec, karpuz→karpu/kapu
Assimilatie	gɔbec→gɔcec, merdiven→mendiven, limɔn→mimɔn, tʃɔdʒuk→tʃɔtʃuk
Fronting	kuj→kus, utʃak→usak, bebec→bebet, tʃɔdʒuk→sɔsuk
Affricatie	at→atʃ
Devoicing	zejtin→sejtin, bisiklet→pisiklet, gɔbec→kɔpec, muz→mus
De-affricatie	utʃak→ufak, a:tʃ→a:f, dʒep→ʒep
Voicing	jatak→jadak
Metathesis	bisiklet→bikislet, kɔpec→pɔkec, telefɔn→tefelɔn
Backing	kɔpec→kɔpek
Reduplicatie	daktɔr→tɔktɔk

4. Toegestane lexicale variatie

De woorden voor navel /gøbɛc/ en buik /karnu/ worden door elkaar gebruikt. Het plaatje maakt ook het benoemen met beide woorden mogelijk. Vanwege de /g/ hebben we voor het woord 'navel' gekozen. Wanneer het kind benoemt met 'buik' kan geprobeerd worden om het woord 'navel' uit te lokken door te vragen: en wat zit daar? Als het kind dan nog geen /gøbɛc/ zegt, mag het woord voor- en nagezegd worden.

Het gebruik van achtervoegsels komt regelmatig voor en verandert de (positie van de) doelklanken. Wanneer het kind een achtervoegsel gebruikt dat de uitspraak van het doelwoord verandert, mag het woord voor- en nagezegd worden. De woorden mogen dan wel als spontaan benoemd beschouwd worden. Voorbeelden zijn:

- Vervoegingen, bijvoorbeeld /dʒɛp/ → /dʒɛbi/, 'zijn zak'.
- Kindertaal/troetelwoordjes, bijvoorbeeld /gobɛc/ → /gobyʃ/, 'buik'.

Wanneer kinderen benoemen in het Nederlands, in plaats van in het Turks, kan geprobeerd worden om het Turkse woord uit te lokken door te vragen: en in het Turks? Als het kind het Turkse woord dan nog niet zegt, mag het doelwoord voor- en nagezegd worden.

5. Prestaties van zich normaal ontwikkelende Turkse kinderen in Nederland

Tussen juni 2016 en juli 2018 zijn 32 Turks-Nederlandse peuters onderzocht met de Turkse versie van Speakaboo (Verbeek, 2018). Alle peuters spraken Turks als hun dominante taal en hadden voor zover bekend een typische (taal)ontwikkeling. De groep bestond uit 14 jongens en 18 meisjes. Hun gemiddelde leeftijd was 3;5 jaar (41 maanden, range = 30-57 maanden).

De Turkse resultaten worden besproken onder paragraaf 5.1. Een deel van deze groep Turks-Nederlandse peuters zijn aanvullend onderzocht met de Nederlandse versie van Speakaboo. Deze resultaten worden besproken onder paragraaf 5.2.

Gemiddeld behaalden de tweetalige peuters een iets hogere PCC in het Turks dan in het Nederlands. Er werd een relatie gevonden tussen de spraakproductievaardigheden in het Turks en in het Nederlands: een kind dat een hoge PCC in het Turks heeft, zal dat waarschijnlijk ook in het Nederlands hebben. Alle Turkse kinderen behaalden hogere scores voor de klanken die zowel in het Turks, als in het Nederlands voorkwamen, vergeleken met de klanken die specifiek zijn voor het Turks of voor het Nederlands.

Daarnaast werd gevonden dat hoe ouder de tweetalige kinderen zijn, hoe meer plaatjes zij in beide talen spontaan weten te produceren, en hoe minder fouten zij zullen maken. Dit komt tot uitdrukking in een hogere PCC.

5.1. Resultaten Turks

Tabel 3 vermeldt de gemiddelde scores van de groep. De Turkse test bevat in totaal 35 woorden en 103 consonanten. N.B.: Bij sommige kinderen zijn niet alle consonanten beoordeeld, bijvoorbeeld omdat woorden niet gezegd zijn of omdat ze niet verstaanbaar genoeg waren.

Tabel 3

Gemiddelde scores voor Turkse spraakproductie van zich normaal ontwikkelende tweetalige Turks-Nederlandse kinderen (gem. leeftijd 3;5).

		Gemiddelde	Standaard-deviatie	Minimum-Maximum
Consonanten (totaal 103)	Aantal consonanten correct	86.0	10.7	55-99
	Aantal consonanten beoordeeld	100	3.4	89-103
	Percentage Consonanten Correct (PCC)	85.9%	10.7%	57.3%-98.0%
Woorden (totaal 35)	Aantal woorden <u>spontaan</u> benoemd	22.7	6.9	5-33
	Aantal woorden <u>in het Nederlands</u> benoemd	5.4	5.3	0-19
	Totaal aantal woorden benoemd	34.8	0.6	32-35

Gemiddeld maakten de kinderen 14 fouten (PCC van 85.9%). De woorden waarin de meeste fouten werden gemaakt, zijn *muis* /fare/, *auto* /araba/, *fiets* /bisiklet/ en *kind* /tʃɔdʒuk/. De woorden waarin de minste fouten werden gemaakt, zijn *vlees* /et/, *bal* /tɒp/ en *poes* /kedi/.

De onderzochte kinderen maakten relatief veel fonologische processen die op de geteste leeftijd niet meer verwacht zouden worden: met name assimilatie, syllabedeletie, fronting, stopping en lateralisatie.

Opvallend veel voor kwamen de volgende processen:

- Deletie van de (syllabe) finale consonant.
- Devoicing van de /z/, zowel syllabe-initiaal en -finaal.
- Backing van allofoon /c/ naar /k/.

Deze processen kunnen gevolgen zijn van interferentie vanuit het Nederlands.

Het Turks kent één klankcategorie die het Nederlands niet heeft: affricaten. Turkse peuters die opgroeien in Nederland kunnen hierdoor meer tijd nodig hebben om deze klanken te verwerven. In het onderzoek naar Turkse peuters in Nederland is dit proces nog tot de leeftijd van 3;6 aangetroffen. Fronting (bijv. /utʃak/ → /usak/) en stopping (bijv. /dʒɛp/ → /dɛp/) zijn hierbij de meest voorkomende processen.

Gemiddeld moesten 12 woorden per kind uitgelokt worden door middel van uitgestelde of directe imitatie. Woorden die het vaakst moesten worden nagezegd zijn: *zak* /dʒɛp/, *olifant* /fil/, *papagaai* /papa:n/ en *vlees* /et/.

Bovendien benoemden de Turks-Nederlandse kinderen relatief vaak in het Nederlands, de

“verkeerde taal”: gemiddeld 5 Turkse plaatjes werden in het Nederlands benoemd. De volgende woorden worden vaak in het Nederlands benoemd, in plaats van in het Turks: *olifant* /fil/, *banaan* /muz/, *fiets* /bisiklet/ en *papagaai* /papa:n/.

Voorbeeld van een gemiddelde score in het Turks (zie Afbeelding 1)

Meisje, 38 maanden, dominant Turks

Aantal consonanten fout	20
Aantal woorden nagezegd:	12
Aantal woorden in het NL:	8
Niet te beoordelen:	1 woord (met 3 consonanten)
Beoordeeld:	$103-3=100$ consonanten
Correct:	$100-20=80$ consonanten
PCC	$80/100*100=80\%$

- X: klank is verkeerd gerealiseerd
 Ø: klank is weggelaten
 NTB: woord is niet te beoordelen

Woord	Nagezgd	Proces/opmerking
1.top (bal)	X	
2.at (paard)	X	NL "paard"
3.et (vlees)		
4.kedi (poes)		
5.yatak (bed)		
6.köpek (hond)		
7.bebek (pop)		
8.cep (zak)	X	/dʒ/ → /z/
9.ev (huis)		
10.süt (melk)		/syt/
11.uçak (vliegtuig)	X	NL "vliegtuig" /tʃ/ → /s/
12.limon (citroen)	X	NL "citroen"
13.balık (vis)		
14.göbek (buik)		re: /gøbyʃ/
15.fil (olifant)	X	NL "olifant"
16.kuş (vogel)		
17.ağaç (boom)		/a:tʃ/
18.çocuk (kind)	NTB	
19.muz (banaan)	X	NL "banaan"
20.zeytin (olijf)	X	
21.üzüm (druiven)		
22.araba (auto)		/avda/
23.fare (muis)	X	/faʃe/ NL "muis"
24.ekmek (brood)		
25.karpuz (meloen)		/k/ → /l/
26.doktor (dokter)		/k/ → /l/
27.yastık (kussen)		
28.tavşan (konijn)		
29.telefon (telefoon)		
30.ayakkabı (schoen)		
31.bisiklet (fiets)	X	NL "fiets"
32.papağan (papegaai)	X	NL "papegaai"
33.merdiven (trap)	X	/bed:innen/
34.salıncak (schommel)		
35.helikopter		
Totaal aantal consonanten fout		A.
Totaal aantal consonanten geproduceerd		B.
<i>103 – aantal consonanten niet geproduceerd</i>		
(B-A) / B * 100		PCC

wordt niet altijd uitgesproken tussen twee achterlinkers.

Speakaboo Scoreformulier Turks 0.4

Afbeelding 1: Ingevuld scoreformulier Turks; consonanten in clusters apart geteld.

5.2. Resultaten Nederlands

Tabel 4 vermeldt de gemiddelde scores van de groep. De Nederlandse test bevat in totaal 36 woorden en 87 consonanten.

Tabel 4

Gemiddelde scores voor Nederlandse spraakproductie van zich normaal ontwikkelende tweetalige Turks-Nederlandse kinderen (gem. leeftijd 3;5).

		Gemiddelde	Standaard- deviatie	Minimum- Maximum
Consonanten (N = 87)	Aantal consonanten correct	71.3	7.3	57-81
	Aantal consonanten beoordeeld	85.9	1.4	82-87
	Percentage Consonanten Correct (PCC)	83.0%	8.7%	65.5%-94.0%
Woorden (N = 36)	Aantal woorden <u>spontaan</u> benoemd	18.5	7.8	5-35
	Aantal woorden <u>in het Turks</u> benoemd	3.4	4.3	0-14
	Totaal aantal woorden benoemd	36.0	0.2	35-36

Gemiddeld maakten de Turkse kinderen 15 fouten in het Nederlands (PCC van 83.0%). Dit is net iets meer dan gemiddeld wordt gemaakt in het Turks. De woorden waarin de meeste fouten werden gemaakt, zijn *riem*, *televisie*, *stift* en *bloem*. De woorden waarin de minste fouten werden gemaakt, zijn *mes*, *banaan*, *pop* en *tv*.

In het Nederlands van typisch-ontwikkende Turkse peuters zijn fonologische processen frequenter dan bij eentalige Nederlandse leeftijdsgenoten. De volgende processen zijn aangetroffen:

- Typische Nederlandse fonologische processen: syllabe deletie, finale consonant deletie, fronting, stopping, en gliding. Deze komen vaker en langer voor dan bij eentalige Nederlandse leeftijdsgenootjes.
- Clusterreductie. Opvallend hierbij is dat initiale clusters vaak opgebroken worden epenthesis (bijv. /blum/ > /balum/), waarschijnlijk door interferentie vanuit het Turks.
- Backing van fricatieven en plosieven. Dit kwam bij een derde van de Turkse peuters voor in het Nederlands. Dit is mogelijk een invloed van het Turks, waar dit als typisch fonologisch proces wordt beschouwd.

Gemiddeld moesten 17 Nederlandse woorden per kind uitgelokt worden door middel van uitgestelde of directe imitatie. Dit zijn meer woorden dan in de Turkse versie. Ook zijn het meer woorden dan eentalige Nederlandse kinderen gemiddeld moeten nazeggen. Woorden die het vaakst moesten worden nagezegd zijn: *hok*, *riem*, *kam*, *doos* en *stift*. *Banaan*, *fiets* en *olifant* hoefden het minst vaak nagezegd te worden.

Bovendien benoemden de Turks-Nederlandse kinderen soms in het Turks tijdens de Nederlandse test: gemiddeld 3 plaatjes werden in het Turks benoemd, in plaats van in het Nederlands. De

volgende woorden worden vaak in het Turks benoemd: *riem* (Turks: /kɛmɛr/), *doos* (Turks: /kutu/), *bed* (Turks: /jatak/), *klok* (Turks: /sa:t/) en *lamp* (Turks: /lamba/).

Voorbeeld van een gemiddelde score in het Nederlands door een Turks kind (zie Afbeelding 2)

Jongen, 37 maanden, dominant Turks

Aantal consonanten fout	18
Aantal woorden nagezegd:	17
Aantal woorden in het Turks:	3
Niet te beoordelen:	Geen
Beoordeeld:	87-0=87 consonanten
Correct:	87-18=69 consonanten
PCC	$69/87*100=79,3\%$

X: klank is verkeerd gerealiseerd

∅: klank is weggelaten

NG: woord is nagezegd

Woord	NG	Proces/Opmmerkingen
1.koe		
2.tas		
3.pop		
4.kip		
5.sok		
6.jas		
7.bed		/b/ → /p/
8.hok	X	
9.vis		/v/ → /f/
10.neus		
11.wip		
12.maan	X	
13.kam	X	/m/ → /n/
14.voet	X	/v/ → /f/ Turks: 'aypak'
15.riem	X	/r/ → /ʃ/ /m/ → /n/
16.zaag		/z/ → /ʒ/
17.rok	X	/r/ → /j/
18.pen	X	
19.mes	X	
20.boek		/b/ → /p/
21.doos	X	/d/ → /t/ Turks: 'kutu'
22.klok	X	/kəlɔk/ Turks: 'saat'
23.bloem		/bɔlu/
24.spin		
25.fles	X	
26.stift	X	/sɔtɪf/
27.kast		
28.lamp	X	
29.fiets		/i/ → /j/
30.auto		/aʊ/ → /a:/
31.banaan		
32.tv*		
32.televisie*	X	/teɪvɪsi/
33.kado	X	/d/ → /t/
34.olifant		/olɔfɑns/
35.politie	X	
36.kabouter	X	/bʊ/ → /a:/
Totaal aantal consonanten fout	A.	
Totaal aantal consonanten geproduceerd	B.	
87 – aantal consonanten van niet geproduceerde woorden		
(B-A) / B * 100	PCC	

*beide realisaties mogen goedgekeurd worden.

Speakaboo Scoreformulier Nederlands 0.2

Afbeelding 2: Ingevuld scoreformulier Nederlands; consonanten in clusters apart geteld.

6. Bronnen

Literatuur

- Kopkalli-Yavuz, H. (2010). The sound inventory of Turkish: Consonant and Vowels. In: S. Topbaş and M. Yavaş (Eds.), *Communication Disorders in Turkish* (pp. 26-46). Bristol, UK: Multilingual Matters.
- Topbaş, S. (2006). Does the speech of Turkish-speaking phonologically disordered children differ from that of children speaking other languages? *Clinical Linguistics & Phonetics*, 20(7-8), 509-522
- Topbaş, S. (2007). Turkish speech acquisition. In S. McLeod (Ed.), *The International Guide to Speech Acquisition* (Chapter 54, pp. 566-579). Clifton Park, NY: Thomson Delmar Learning.
- Topbaş, S., & Konrot, A. (1998). Variability in Phonological Disorders: Can we Search for Systematicity? Evidence from Turkish-Speaking Children. In W. Ziegler & K. Deger (Eds.), *Clinical Phonetics and Linguistics* (pp. 79-87). London, UK: Whurr.
- Topbaş, S., & Yavaş, M. (2006). Phonological acquisition and disorders in Turkish. In Z. Hua & B. Dodd (Eds.), *Phonological Development and Disorders in Children: A Multilingual Perspective* (pp. 233-265). Bristol, UK: Multilingual Matters.
- Verbeek, L. (2018). *Cross-linguistic associations in speech production and perception: an exploratory study on young Turkish-Dutch bilingual children* (ongepubliceerde MA thesis). UiL-OTS, Universiteit Utrecht.

Andere bronnen

Nazife Çavuş, Klinisch Linguïst / Logopedist, Spraak & Taal Ambulatorium (STA) & Vroegbehandeling Koninklijke Kentalis

Pelin Dura, logopedist bij Vroegbehandeling Koninklijke Kentalis

Seyda Gurcan, logopedist bij Mondiaal Logopedie, Rotterdam

© Kentalis, 24-1-19, Sint Michielsgestel